

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ
У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ**

Монографія

Донецьк
Юго-Восток
2009

УДК 372.3 (062)

ББК 74.100

Н 15

Рецензенти:

Гавриш Н.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Грама Н.Г. – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського.

Котляр В.П. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки Бердянського державного педагогічного університету.

Авторський колектив:

Гайдаржийська Л.П. (3.5), **Гуренко О.І.** (2.4), **Зайцева Л.І.** (3.1), **Захарова Н.М.** (2.1), **Зрожевська А.Я.** (3.3), **Казанцева Л.І.** (3.4), **Кот Н.А.** (2.5), **Литвин О.П.** (3.6), **Макаренко Л.В.** (2.3), **Мішечкіна М.Є.** (2.6), **Омелянко А.В.** (3.2), **Потоцька Т.Ф.** (3.3), **Тельчарова О.П.** (2.2), **Улюкаєва І. Г.** (1).

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Бердянського державного педагогічного університету
(протокол №8 від 2 червня 2009 року)*

Н 15 **Навчально-виховна діяльність у дошкільному закладі: проблеми, пошуки, знахідки: колективна монографія** / за ред. І.Г.Улюкаєвої. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2009. – 325 с.

ISBN

Колективна монографія присвячена проблемі пошуку шляхів підвищення ефективності освітньо-виховної роботи в дошкільному навчальному закладі, її перебудови відповідно до сучасних вимог. Автори охопили широке коло питань організації виховання й навчання дітей дошкільного віку, розроблення нових методик і педагогічних технологій.

Підготовлене видання є творчим науковим доробком кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету. Монографія розрахована на науковців, викладачів ВНЗ, а також практичних працівників – педагогів дошкільної освіти.

УДК 372.3 (062)

ББК 74.100

ISBN

© Авторський колектив, 2009

© Бердянський державний педагогічний університет, 2009

2.4. Формування етнокультурної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти на сучасному етапі є звернення до автентичних витоків української педагогічної науки, залучення підростаючого покоління до позитивних культурних традицій нашого народу. Поряд з цим відбувається відродження культури усіх етносів, що населяють країну.

У Законі України про дошкільну освіту, Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції національного виховання, Концепції громадянського виховання та інших документах знайшли своє місце питання суспільного виховання дошкільників з урахуванням різноманітного національного складу та регіональних умов України, адекватного обміну надбаннями духовної культури між усіма народами, які живуть у країні.

Так, в статті 7 Закону України про дошкільну освіту одним із завдань дошкільної освіти визначено виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля [2].

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні компетентність дошкільників у напрямі "Людство" визначає як комплекс уявлень про державу, народи, нації, суспільство, людство як узагальнені категорії; знання про те, що світ населяють різні народи, вони мають особливості зовнішнього вигляду, типові види занять, особливості побуту, пов'язані з умовами проживання, різняться кольором шкіри, волосся, розрізом очей, зростом, статурою, зовнішністю, звичаями тощо, люди в різних країнах розмовляють різними мовами [6].

Особливої актуальності означена проблема набуває в поліетнічних регіонах України, де компактно розселені різні національні спільноти. На думку українських науковців (В. Заслуженок, Н. Косарева, Л. Крицька, В. Поплужний та інші), велика роль у формуванні етнокультурної освіченості, культури

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

міжнаціонального спілкування відводиться дитячому садку, школі, центрам культури національних меншин. Саме працівники цих закладів мають допомогти дітям зрозуміти те, що у світі, в якому ми живемо, мають місце етнічні, соціальні, релігійні відмінності. Тому дуже важливо навчити дітей зрозуміти й толерантно ставитися до представників іншої національності, іншого віросповідання, іншої культури, прищеплювати юному поколінню високу культуру міжнаціонального спілкування [4].

При цьому слід враховувати здобутки української педагогічної науки й передового досвіду дошкільного виховання, самобутності нашої гідної культури й національної вдачі української дитини, досягнень сучасного наукового прогресу.

Педагогічні позиції формування підростаючої особистості оптимально реалізуються тоді, коли дошкільники зростають і розвиваються, засвоюючи духовні надбання народу, коли у виховному процесі широко застосовуються споконвічні засоби впливу, завдяки яким кожне наступне покоління практично продовжує національні традиції та звичаї, сімейно-побутову й суспільну культуру (О. Бахутіна, Г. Бійчук, Я. Журецький, В. Корженко та інші). Такий підхід спрямовує дошкільну науку і практику на відновлення принципів гуманізму, народності, природовідповідності, які проголошують українська етнопедagogіка й етнокультурна [1].

Етнокультура як наукова дефініція вивчається в етнографії, етнології, культурології, етнодержавознавстві та інших науках. Численні дослідження етнографів Р. Ітса, С. Токарева, Д. Туркіної, Л. Шабаліної та деяких інших учених розглядають проблему етнокультури в межах своєї науки. Вони виходять з того, що етнографія – це історична наука, об'єктом дослідження якої є етнос, історія народу, що зберігається не лише в письмових даних, але і в його традиціях та звичаях, його уявленнях про навколишнє та віруваннях, знаряддях праці, їжі, одязі, житлі, в пам'ятках давнини, які зустрічаються в місцях давніх поселень, в легендах та епічних переказах, тобто в етнокulturі (в усьому комплексі культури, створеному конкретним етносом).

У сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях етнічна культура розуміється як сукупність етнодиференціюючих і етноінтегруючих характеристик певної культури (етнічні константи

і ціннісні орієнтації). Етнокультура виявляється в усіх галузях життя етносу: в мові, вихованні дітей, одязі, будівництві житла, облаштуванні робочого місця, домашньому господарстві, фольклорі, що підтверджується в роботах В. Агєєва, Є. Богданова, О. Садохіна та інших учених-етнологів [9].

Саме в етнічній культурі спостерігається нерозривна лінія збереження й передачі традицій з покоління в покоління. Це свідчить про те, що етнічна культура – успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної та духовної культури, які визначають стиль життя, виконують етноідентифікуючу роль, дають можливість виділити й протиставити себе іншим етносам.

Такі українські вчені, як В. Заслуженюк, В. Присакар, Г. Філіпчук та інші, етнокультуру відносять до пріоритетів, які допоможуть згуртувати всіх людей різних національностей, що населяють єдину країну, і виховати освічене, толерантне, компетентне в цій галузі покоління.

За даними вітчизняних дослідників (А. Богуш, Г. Григоренко, П. Ігнатенко, В. Інжестойкова та інші), уже в перші роки життя дитини закладаються основи таких відчуттів і якостей характеру, які зв'язують її зі своїм історичним корінням, національним іменем та походженням і впливають на формування пам'яті родоvodu, любові до своїх батьків, отчого дому, народу, на зародження національної свідомості, почуття відданості Батьківщині.

Наука доводить, що справжнє виховання є глибоко національним за сутнісним змістом, характером та історичним покликанням (І. Мартинюк, І. Мельникова, Р. Осипець, О. Феоктистова та інші). Адже нація – це насамперед система різноманітних природних ознак (біологічних, зокрема анатомічних, фізіологічних та психічних), історично зумовлених особливостей характеру, інтелекту певної культурно-історичної спільноти людей.

У Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти зазначено, що головною метою національного виховання є набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у підростаючого покоління незалежно від національної приналежності рис громадянина Української держави, розвиненої духовності,

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Мета національного виховання конкретизується через систему виховних завдань, що є спільними для усіх навчально-виховних закладів [7; 8]. Отже, важливо, щоб різні ознаки, якості людей залежно від національної приналежності, їх етнічні особливості, культурні здобутки та виховні традиції максимально враховувалися при організації педагогічного процесу. Йдеться про наповнення цього процесу самобутнім змістом, засобами, методами виховної роботи, які вироблялися кожною нацією протягом віків і є невід'ємними складовими етнопедагогіки й етнокультури.

На сучасному етапі основні засади етнопедагогіки й етнокультури в практиці дошкільних закладів втілюються у вигляді народознавчої роботи. За визначенням Л. Крицької, Н. Косарева, В. Поплужного, народознавство – це система фундаментальних знань про конкретний народ, про особливості його трудової діяльності й побуту, менталітет, матеріальну та духовну культуру, історичний досвід і нинішній спосіб організації життєдіяльності, його традиції, звичаї, знання про родовід людини, спосіб життя та виховання в сім'ях, про отчий край і все, пов'язане з ним, місце і роль народу в розвитку світової цивілізації тощо [4].

Педагогічний аспект українського народознавства передбачає обґрунтування ефективності впливу народного досвіду, прогресивних традицій на дітей відповідно до їхніх вікових, психофізіологічних та етнічних особливостей, підходів до визначення змісту, відбору навчального матеріалу та складання навчальних програм, планів, аналіз народного досвіду з розумового, морального, громадянського, екологічного, фізичного, родинного, релігійного виховання, критичне мислення й перенесення його ідей у практику сьогодення. Педагогічний аспект народознавства спрямований на те, щоб діти засвоїли певні норми поведінки, етику й естетику побуту, культуру, оволоділи вміннями та навичками трудової діяльності, фізичного вдосконалення тощо. Крім того, українське народознавство має стати підґрунтям для формування у дітей патріотичних почуттів та прищеплення загальнолюдських цінностей.

Національне і загальнолюдське, на думку Б. Кобзаря, В. Поплужного, М. Стельмаховича та інших, – це взаємопроникаючі, взаємодоповнюючі аспекти в процесі пізнання дитиною

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ

особливостей життєдіяльності свого етносу, в її духовному розвитку та становленні як громадянина. Національне не виключає вселюдського; вселюдське містить у собі здобутки цивілізованих націй. Людина в своєму біологічному та духовному розвитку проходить процес від пізнання і засвоєння свого рідного, національного до загальнолюдського. Від роду до народу, нації і до світової спільноти – такий природний шлях становлення цивілізованої людини [11].

Саме насадження такої думки підростаючому поколінню набрало актуальності останнім часом у регіоні українського Північного Приазов'я, де проживає велика кількість національних меншин (греки, болгари, німці, поляки, євреї, цигани тощо). На розселення цих етнічних груп на території Приазов'я вплинули різні історичні фактори. Тривалий час український народ, включаючи етнічні групи, був змушений відмовитись від надбаних протягом багатьох віків культурних, духовних, соціальних традицій. Але здобуття Україною незалежності дало поштовх до національного, культурного та духовного відродження українського народу. Саме зараз гостро постала проблема відродження народної педагогічної спадщини усіх народів, які проживають в Україні.

Тому, ми вважаємо, що слід створювати й розвивати дитячі садки на засадах української етнопедагогіки, враховуючи при цьому інтереси інших національних спільнот, які мешкають в Україні, та формувати етнокультурну компетентність дошкільників.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що на сьогоднішній день відсутні повномасштабні експериментальні дослідження, спрямовані на вивчення етнокультурної компетентності дітей дошкільного віку. Тому, спираючись на праці зарубіжних та вітчизняних психологів (Г. Бреслав, О. Кононко, М. Пірен, В. Хотинець та інші), присвячених розкриттю психологічних особливостей дошкільників, особливо ментальних, закономірностей розвитку мотиваційно-ціннісної, когнітивної їх сфери; доробки педагогів (В. Бойко, О. Вишневський, І. Газіна, О. Лещенко, М. Стельмахович, В. Якубенко та інші), у яких визначено зміст національного виховання дітей, та роботи, присвячені розкриттю дефініції "компетентність" (Н. Арзамасцева, А. Маркова, М. Розін Ю. Стрельніков, С. Федорова та інші), ми зробили спробу тлумачення явища етнокультурної компетентності

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

старших дошкільників. На нашу думку, етнокультурна компетентність дошкільників – це інтегративне утворення особистості дитини, що включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та оцінний компоненти.

Мотиваційно-ціннісний компонент включає мотиваційну сферу особистості, що характеризується сукупністю соціальних настанов, ціннісних орієнтацій, інтересів, які утворюють ґрунтовну основу мотивів, тобто все те, що включає поняття спрямованості особистості (Л. Карпова та інші) [5].

Мотиваційна сфера особистості старшого дошкільника передбачає стійку етнокультурну спрямованість його інтересів і потреб, яка виражається в усвідомленні суспільної значущості власної діяльності, позитивному ставленні до дітей – представників іншої національності та їх культурних надбань.

Когнітивний компонент етнокультурної компетентності – це сукупність знань дошкільників про етнічну культуру свого етносу та етнокультурні традиції дітей – друзів, сусідів – представників національних спільнот. Це знання про народну символіку, свята, побут, звичаї, обряди, пісенне, музичне, хореографічне мистецтво, традиційні страви, усну народну творчість тощо.

Діяльнісний компонент етнокультурної компетентності дітей старшого дошкільного віку охоплює вміння мирно, доброзичливо спілкуватися та взаємодіяти з дітьми – представниками іноетнічного населення.

Нарешті, оцінний компонент етнокультурної компетентності передбачає наявність у дітей оцінних суджень щодо їх власної поведінки (позитивної чи негативної) стосовно представників інших національностей.

Актуальність досліджуваної проблеми спонукає до більш детального вивчення процесу формування етнокультурної компетентності дітей в умовах дошкільних навчальних закладів поліетнічного регіону України. Одним із таких регіонів є Північне Приазов'я (Донецька і Запорізька області). Тут мешкає понад 50% представників різних національностей.

Дослідна робота проводилася в декілька етапів. На першому етапі ми вивчали стан етнокультурної роботи в дошкільних закладах. Для цього було вивчено плани навчально-виховного процесу вихователів дошкільних закладів; проанкетовано вихователів,

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ

методистів дитячих садків та батьків дітей; проаналізовано літературу з питань культури національних меншин Північного Приазов'я; проведено бесіди з дітьми.

Аналіз близько 140 планів навчально-виховного процесу дошкільних закладів дозволив встановити, що завдання з ознайомлення дітей з етнокультурою національних меншин Північного Приазов'я виконуються епізодично (9,6% планів). У 2,3% дитячих садків Донецької області діти отримують знання про історію заселення цього регіону, деякі традиції, обряди греків, беруть участь у святах та розвагах, організованих на засадах грецької етнопедагогіки; 21,7% дітей вивчають грецьку мову (переважно нащадки греків-переселенців). У Токмацькому, Мелітопольському та Бердянському районах Запорізької області 6,7% дітей вивчають німецьку мову у недільних школах при інформаційно-культурних центрах німців, а 29,3% дошкільників Приморського та Бердянського районів – болгарську мову. Слід зауважити, що переважна більшість болгарських дітей починають оволодівати рідною мовою в сім'ї, а потім продовжують її вивчення у школі. Лише в 3% дитячих садків зазначеного регіону створено спеціалізовані групи (переважно в містах), де дошкільники вивчають болгарську мову за авторськими методиками вихователів. Відомості про культуру, свята, обряди й традиції німців і болгар Північного Приазов'я подаються лише 2,6% дітей шести років у Запорізькій області в інформаційно-культурних товариствах національних меншин.

Анкетування більше 300 вихователів дошкільних закладів Запорізької і Донецької областей показало, що вони вважають важливим і необхідним проведення етнокультурної роботи з дітьми. Однак, усвідомлюючи необхідність здійснення такої роботи, лише 1,7% практичних працівників постійно планують завдання з ознайомлення з традиціями етнічних груп на виховних заходах, 1% вихователів виконує ці завдання епізодично, а решта педагогів взагалі такі завдання не планують і не виконують, мотивуючи це відсутністю літератури.

Як бачимо, завдання з ознайомлення старших дошкільників з народними традиціями, культурою та побутом національних меншин українського Північного Приазов'я в практиці роботи дошкільних закладів виконується в обмеженому обсязі й епізодично, що дозволяє зробити висновок про необхідність оптимізації цього процесу в дитячих садках.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Наступним кроком нашого дослідження був аналіз літературних джерел про культуру, побут і звичаї етнічних груп Північного Приазов'я. Результати проведеної роботи показали, що існує низка посібників про історію заселення, культурні традиції греків, болгар та німців Приазов'я. Серед них такі: І. Державин "Болгарские колонии в России", Е. Шишкіна-Фишер "Немецкие народные календарные обряды, обычаи, танцы и песни", М. Араджиони "Греки Приазовья", а також збірки "Греки Украины", "Материалы по истории и культуре греков Украины". Слід зауважити, що згадані праці представлені одиничними примірниками в інформаційно-культурних товариствах етнічних груп Північного Приазов'я і недоступні широкому колу читачів. До того ж інформація, подана в них, не адаптована для дошкільних закладів. Існує лише один посібник, виданий викладачами Мелітопольського державного педагогічного університету, – "Народи Північного Приазов'я", в якому подані стислі відомості про етнічні групи, що компактно проживають на цій території.

Отже, реальна ситуація з науково-методичним забезпеченням свідчить про складність здійснення роботи з вивчення етнокультури національних меншин у дошкільних закладах Приазов'я.

Оскільки етнокультурні знання у представників етнічних груп формуються насамперед у родині, проводилося анкетування батьків дошкільників. Слід зауважити, що опитувалися не лише представники національних меншин, а й українці.

Організуючи анкетування батьків, ставили за мету проаналізувати їх думки щодо етнокультурної роботи в дошкільному закладі. Більшість респондентів (73,4%) не заперечували проведення цієї роботи, обґрунтовуючи свої думки необхідністю етнокультурного росту підростаючого покоління та виховання гуманних, всебічно розвинених, ерудованих громадян суспільства. 9% опитаних були проти "засмічення голів дітей непотрібною інформацією", решта батьків (17,6%) виказали байдужість до проведення такої роботи з їх дітьми.

Організуючи бесіди з дошкільниками, попередньо аналізували етнічний склад груп дітей шостого року життя. Середній зріз показав, що в групі переважна більшість – українці, але, як правило, 25-30% – представники інших національностей (болгари, греки, німці, поляки, росіяни, євреї тощо). Тому перелік питань для

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ

бесіди з болгарами, греками, німцями відрізнявся залежно від своєрідності етнокультурних традицій кожної національності.

Бесіди проводилися з дітьми-болгарами (98 осіб), дітьми-німцями (88 осіб) та дітьми-греками (101 особа). З них 60,8% мешкають у селах, а 39,2% – у містах.

Спілкуючись з дітьми шести років, ми намагалися визначити обсяг їхніх знань про культуру, традиції, побут болгар, греків, німців, що проживають у регіоні. Наведемо зразок запитань, які ставились дітям-болгарам:

- 1) Яка твоя національність?
- 2) Чи розмовляєш ти вдома болгарською мовою?
- 3) Чи знаєш ти болгарські народні казки? Чи можеш розказати хоч одну казку?
- 4) Хто тобі розповідав ці казки (бабуся, мама, вихователь)?
- 5) Що ще тобі розповідала бабуся? Які віршики читала (колядки, потішки, забавлянки)?
- 6) В які ігри ти граєш зі своїми друзями?
- 7) Чи ти чув від своєї бабусі про свято "Баби Марти", "Цвітну неділю"? Що ти можеш про них розказати?
- 8) Чи знаєш ти, який одяг раніше носили болгари (чоловіки, жінки, діти)? А які страви готували? Яка твоя найулюбленіша страва?

Аналізуючи відповіді дітей-болгар, дійшли висновку, що переважна більшість (71,5%) не обізнані з етнокультурними традиціями, побутом свого етносу (особливо міські жителі). Більш за все діти обізнані з деякими болгарськими народними обрядами, пов'язаними з народним календарем. 60,8% болгарських дітей називала свята, які святкує їх родина ("Свято Баби Марти", "Лазара", "Пасха", "Вознесіння", "Новий рік", "Різдво"), 8,6% дошкільників розповідали про їх святкування, 13,3% дітей називали страви, які готують до цих свят, а 1,1% респондентів знають тексти різдвяних та лазарських пісень. 1,5% опитаних розповіли легенди, пов'язані з образами баби Марти, Купайли, Коляди.

Однак діти майже не обізнані з народними іграми етносів, тому в основному називали (70%) й описували (10,6%) українські народні ігри. Лише 5,7% опитаних ознайомлені з болгарськими народними іграми ("Ізвор", "Пайдушко", "Кончето", "Календарі" та інші). З відповідей дітей довідалися, що в основному інформацію про болгарські народні свята й обряди діти отримують від своїх бабусь та дідусів, рідше – від батьків.

**РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Під час опитування дітей помітили тенденцію, що переважна більшість дошкільників, які розповідали про народні традиції свого етносу, складала жителі сільської місцевості (36,7%). Болгари, які мешкають у містах, основну етнокультурну інформацію отримують в інформаційно-культурних центрах (13,1%). Це здебільшого відомості про деякі народні свята й танці. Решта дітей (50, 2%) не обізнані з етнокультурними традиціями свого етносу.

Результати опитування болгарських дітей розміщено в таблиці 2.4.1.

Таблиця 2.4.1

Результати опитування дітей-болгар

Кількість дітей, які дали позитивні відповіді на запитання (%)	1	2	3	4	5	6	7	8	Всього дітей, які дали відповіді	
									Позитивні	Негативні
мешканці міста (39,2%)	1,5	1	-	-	1	2	2,5	1	9	30,2
мешканці села (60,8%)	2	1,1	1,2	1,5	1,6	3,7	6,1	2,3	19,5	41,3
всього (100%)	3,5	2,1	1,2	1,5	2,6	5,7	8,6	3,3	28,5	71,5

Протилежна тенденція виявлена за результатами опитування дітей-греків (40,8% усіх опитаних дітей). Аналізуючи їх відповіді, дійшли висновку, що дошкільники, які живуть у містах, більш обізнані з грецькими народними традиціями, святами, побутом, аніж сільські діти. Це зумовлено тим, що у містах (особливо в місті Маріуполі) створено інформаційно-культурні центри (Федерація грецьких товариств в Україні), які поширюють народознавчу роботу на дошкільні заклади міста.

Отже, 24,5% опитаних дітей розповідали грецькі народні казки, легенди, 18,6% респондентів показували народні ігри, розповідали потішки, приказки, називали такі свята, як Панаїр, Аргу, Пасха. Всю цю інформацію діти отримали в дошкільних закладах (70,5%), вдома від мами (5,3%), від бабусі (12,2%), від інших родичів (1%), від засобів масової інформації (5,8%), від учителя грецької мови в недільній школі (1,2%).

Результати опитування дітей-греків розміщено в таблиці 2.4.2.

**НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ**

Що стосується німців Північного Приазов'я, то лише 7,4% опитаних дітей називали свята народного календаря (Різдво, Ніколастаг, Свято Трьох Королів, Пасха, Свято врожаю, Адвент), 11,8% дітей розповідали німецькі народні казки, 1,6% називали елементи народного вбрання.

Таблиця 2.4.2

Результати опитування дітей-греків

Кількість дітей, які дали позитивні відповіді на запитання (%)	1	2	3	4	5	6	7	8	Всього дітей, які дали відповіді	
									Позитивні	Негативні
мешканці міста (47%)	1,4	2	10	2,5	3	3,6	1	1	24,5	20,5
мешканці села (53%)	1	1	4,5	2	2	-	1	1	12,5	42,5
всього (100%)	2,4	3	14,5	4,5	5	3,6	2	2	37	63

Слід зауважити, що позитивні відповіді на запитання давали дошкільники, які проживають у міській місцевості (м. Бердянськ, м. Мелітополь, м. Токмак, м. Молочанськ) і відвідують інформаційно-культурні центри німців (18,3%).

Результати опитування німецьких дітей розміщено в таблиці 2.4.3.

Таблиця 2.4.3

Результати опитування дітей-німців

Кількість дітей, які дали позитивні відповіді на запитання (%)	1	2	3	4	5	6	7	8	Всього дітей, які дали відповіді	
									Позитивні	Негативні
мешканці міста (41%)	2,3	1	6,4	1	1,3	-	4,4	1,6	18	23
мешканці села (59%)	1,1	-	5,4	1	1	-	3	-	11,5	47,5
всього (100%)	33,4	1	11,8	2	2,3	-	7,4	1,6	29,5	70,5

**РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Як бачимо з таблиць, лише 17,9% усіх опитаних представників болгар, греків та німців Північного Приазов'я обізнані з етнокультурними традиціями свого етносу, 21,6% знають приналежність до своєї національності, 3,1% розмовляють рідною мовою. Решта мають епізодичні, неповні знання.

Наведемо порівняльну таблицю 2.4.4 обізнаності болгарських, грецьких, німецьких дітей з їх етнокультурними традиціями.

Таблиця 2.4.4

Показники обізнаності болгарських, грецьких, німецьких дітей з етнокультурними традиціями

Національність	болгари		греки		німці	
	жителі міста	жителі села	жителі міста	жителі села	жителі міста	жителі села
Кількість дітей (%)						
Обізнані	9	19,5	24,5	12,5	18	11,5
Не обізнані	30,2	41,3	20,5	42,5	23	47,5
Всього	39,2	60,8	45	55	41	59

Зауважимо, що крім дітей – представників болгарського, грецького та німецького населення Північного Приазов'я – опитувалися 62 дитини – українця. Метою бесід з цими дітьми було виявити їхнє ставлення до ровесників інших національностей та їх етнокультурного спадку.

Наведемо деякі запитання для бесіди:

- Якої ти національності?
- Діти яких національностей ходять з тобою в дитячий садок, мешкають на твоїй вулиці, у твоєму будинку?
- А ти любиш грати з Танею, Віталіком? (Названо представників інших національностей)?
- Твої друзі розповідали тобі про святкування Свята баби Марти, Ніколауста, Арту, Панаїра,...? Що ти можеш про це розказати?
- В які ігри ти граєш зі своїми друзями?
- Чи можеш ти розказати, як жили раніше в твоєму місті (селі) українці? А болгар, греки, німці? Який одяг носили? Яку їжу готували?

Аналіз відповідей респондентів показав, що переважна більшість дітей (97,3%) не обізнані з етнокультурними традиціями

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ

болгар, греків, німців Північного Приазов'я. В основному діти розповідали про українські народні свята й обряди. Однак 8% опитаних називали етнічні групи, які проживають на даній території. 3% дошкільників розповідали народні казки греків, поляків, росіян.

Лише 1,3% респондентів дещо знають про традиції людей інших національностей, аргументуючи: "Бабуся розповідала", "Чув по телевізору", "Бачив картинку". Слід зазначити, що українські діти, відповідаючи на поставлені запитання, з теплом відгукувалися про своїх товаришів іншої національності, виказували допитливість до болгарських, грецьких та німецьких народних свят тощо. Це свідчить про те, що в дошкільних закладах панує атмосфера дружелюбства, поваги, немає національного розшарування.

Отже, експериментальні дані показали, що ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з культурними традиціями етнічних груп українського Північного Приазов'я в практиці роботи дитячих садків цього регіону відбувається епізодично і в обмеженому обсязі, що перш за все зумовлено відсутністю узагальнених методичних рекомендацій, необізнаністю вихователів з даної проблеми. Однак бесіди та анкетування вихователів показали бажання одержати відповідну інформацію, незадоволення тим, що в навчальному педагогічному закладі, де вони здобули освіту, не було спеціальних предметів. Поряд із цим переважна більшість батьків (73,4%) виявила інтерес до етнокультурної роботи з їх дітьми. Шести-семирічні представники болгарського, грецького, німецького та українського населення Північного Приазов'я недостатньо обізнані з народними святами, звичаями, обрядами, побутовими традиціями етнічних груп цього регіону, але виказують інтерес до народного фольклору, ігор народів України.

Результати дослідження підтверджують доцільність проведення етнокультурної роботи з дітьми дошкільного віку. Однак слід зауважити, що методика формування етнокультурної компетентності у дітей дошкільного віку до сьогодні ще не розроблена. Проте нами напрацьовано певний теоретико-практичний матеріал у цьому аспекті. Отже, ми вважаємо, що оптимальними шляхами формування етнокультурної компетентності дітей старшого дошкільного віку є:

– проведення з дітьми низки бесід, метою яких є формування мотиваційно-ціннісної сфери дошкільника;

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

- впровадження у навчально-виховний процес дитячого садка програми етнокультурного виховання дітей дошкільного віку, спрямованої на формування когнітивного компонента;
- організація ролевих ігор, у яких можливо простежити ставлення дітей до своїх ровесників – представників різних національних груп, та проаналізувати їх оцінні судження щодо власної поведінки;
- консультації батьків на предмет етнокультурної просвіти, виховання етнічної толерантності тощо;
- тісна співпраця вихователів з музичним керівником та хореографом дошкільного навчального закладу з метою створення добірок пісень, танців різних народів світу та народів Північного Приазов'я;
- влаштування творчих зустрічей з представниками освітньо-культурних центрів національних меншин Північного Приазов'я;
- організація екскурсій до краєзнавчих, художніх музеїв регіону;
- проведення театралізованих культурно-виховних заходів, пов'язаних зі святами народного календаря українців та інших етнічних груп Північного Приазов'я;
- проведення семінарів-практикумів для вихователів з метою їх ознайомлення з ужитковим мистецтвом національних груп Північного Приазов'я.

Наведемо зразок програми етнокультурного виховання дітей дошкільного віку (на прикладі етнокультурних традицій національних меншин українського Північного Приазов'я: болгар, греків, німців).

Цілі програми:

1. Знайомити дітей з побутом і культурними надбаннями національних меншин, що компактно проживають в українському Північному Приазов'ї.
2. Виховувати у дошкільників інтерес і повагу до людей інших національностей та до їх етнокультурних традицій.
3. Формувати у дітей почуття любові до рідної землі, її історії, до села чи міста, де вони народилися і зростають, де живуть і працюють їхні рідні, земляки.

До структури програми входять такі підрозділи: "У колі друзів", "Символіка національних меншин Північного Приазов'я",

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ

"Оселя національних меншин Північного Приазов'я", "Народне вбрання національних меншин Північного Приазов'я", "Традиційні страви національних меншин Північного Приазов'я", "Родинні свята національних меншин Північного Приазов'я", "Народні свята національних меншин Північного Приазов'я".

Розділ **"У колі друзів"** передбачає вивчення таких тем: "Національне розмаїття українського Північного Приазов'я". "Історія заселення північного узбережжя Азовського моря іноземними колоністами".

Використовуючи історичні факти, можна організувати розваги для дітей чи інсценування. Цей матеріал можна застосовувати і на заняттях з ознайомлення дошкільників з навколишнім світом.

Вивчаючи розділ **"Символіка національних меншин Північного Приазов'я"**, необхідно опрацювати такі теми: "Державні символи (герб, прапор, гімн)". "Обрядова символіка: болгарська (хліб піта, прапоріця, червона хустина, обереги та ін.), грецька (арту, сіль, амулети та ін.), німецька (пасхальний заєць та яйця, вогонь, зірка, гілочка вишні та ін.)".

З національною символікою етнічних груп Північного Приазов'я слід ознайомити старших дошкільників на заняттях з українського народознавства. Так, проводячи бесіди про національні символи України, можна сформулювати уявлення дітей про гімн, прапор та герб національних меншин, що компактно проживають в українському Північному Приазов'ї.

З обрядовою символікою національних меншин зазначеного регіону дітей варто знайомити на заняттях, присвячених родинним і народним святам болгар, греків, німців тощо.

Тема "Національний інтер'єр типового будинку іноземних переселенців: предмети домашнього вжитку, меблі, посуд, хатне убранство, знаряддя праці" входить до розділу **"Оселя національних меншин Північного Приазов'я"**.

Ознайомленню дошкільників із характером поселень національних меншин українського Північного Приазов'я, забудовою дворів, житла та домашнім інтер'єром слід присвятити 3-4 заняття (оселі кожної етнічної групи – окреме заняття).

Розділ **"Народне вбрання національних меншин Північного Приазов'я"** включає тему "Жіноче та чоловіче вбрання греків, болгар та німців: домінуючі кольори, тканини, візерунки, прикраси".

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Старших дошкільників слід ознайомити з народним костюмом національних меншин українського Північного Приазов'я на заняттях з демонстрацією натуральних моделей одягу (дитячого, жіночого, чоловічого). Для цього можна вдягти дітей, працівників дитячого садка, батьків або представників національних меншин регіону, яких запрошують на заняття як гостей. Також доцільно показати альбом народного одягу болгар, греків, німців тощо чи відвідати краєзнавчий музей.

Теми "Болгарська народна кухня: баніца, яєшня, чурба, бринза, кашкавал, ушмер, затерка, пупара, шупла, піта, зелінік та ін." "Грецька народна кухня: ар'ян, чичир'я, хаурма, арнан, бекмес та ін." "Німецька народна кухня: шинка, бутерброд, путенбратен, рибні салати, тістечка та ін." включено до розділу **"Традиційні страви національних меншин Північного Приазов'я"**.

Знайомити старших дошкільників із болгарською, грецькою та німецькою кухнею можна в повсякденному житті, під час сніданку та обіду, в сюжетно-рольових іграх, іграх-драматизаціях, під час спеціальних бесід, при проведенні різних релігійних свят і обрядів.

Розділ **"Родинні свята національних меншин Північного Приазов'я"** передбачає опрацювання таких тем: "Народження дитини." "Хрестини." "Ім'янаречення." "Весілля." "Роль хрещених батьків у обрядових діях."

З родинними святами й обрядами національних меншин українського Північного Приазов'я варто ознайомлювати дошкільників на заняттях з українського народознавства, порівнюючи процес купання, хрестин, весілля в українців, болгар, греків та німців, або на спеціально організованих заняттях. Доцільно запрошувати на такі заняття представників національних меншин як гостей.

Вивчаючи теми "Свята болгарського народного календаря: Нова година, Юрана, Іванів день, День баби Марти, Пасха, Георгіїв день, Лазара, Спас, Різдво та ін." "Свята грецького народного календаря: Новий рік, Пасха, Ай-ян, Панаїр, Арту, Різдво та ін." "Свята німецького народного календаря: Сільвестер, Керлінг, Вознесіння зірки, Свято трьох королів, Масляна, Пасха, Свято травневого дерева, День Йохана, Ніколаустаг, Адвент, Різдво та інші", включені до розділу **"Народні свята національних меншин Північного Приазов'я"**, влаштовувати ці свята або організовувати

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ

дозвілля дітей. Корисно при цьому заохочувати вихователів до виготовлення декорацій, костюмів. Можна провести підготовчу бесіду, зацікавлюючи та заохочуючи дошкільників до участі у святі чи розвазі.

Отже, ми вважаємо, що, впроваджуючи програму етнокультурного виховання дітей дошкільного віку у педагогічний процес дошкільного навчального закладу, сприятимемо:

- усвідомленню дітьми того, що світ, в якому ми живемо, не є одноманітним, в ньому мають місце етнічні, соціальні, релігійні відмінності;

- формуванню системи знань про людей іншої національності, іншого віросповідання, іншої культури;

- прищепленню високої культури міжнаціональних відносин, міжетнічного спілкування.

Подальшого вивчення потребує експериментальна перевірка шляхів формування етнокультурної компетентності дошкільників в умовах поліетнічного середовища дошкільного навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахутіна О.Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / О.Г. Бахутіна. – К., 1999. – 18 с.

2. Закон України про дошкільну освіту // Дошкільне виховання. – 1999. – № 2. – С. 3-8.

3. Заслуженюк В.С. Формування в школярів культури міжнаціонального спілкування / В.С. Заслуженюк, В.В. Присакар // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 14-18.

4. Ігнатенко П.Р. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч. – методичн. посібник / П.Р. Ігнатенко, В.Л. Пошлужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька. – К.: ІЗМН, 1997. – 252 с.

5. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: дис. на здобуття наук. ступеня. канд. пед. наук / Л.Г. Карпова. – Х., 2003. – 295 с.

6. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-методич. посібник / за ред. О.Л. Кононко. – К.: Ред. жур. "Дошкільне виховання", 2003. – 243 с.

**РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ:
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта України. – 2000. – 9 серпня. – С. 4-6.
8. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 3-8.
9. Кукушин В.С. Этнопедагогика и этнопсихология /В.С. Кукушин, Л.Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – С. 99-102.
10. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – 472 с.
11. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
12. Українське народознавство: Мій рідний край, моя земля / уклад. А.М. Богуш, Г.І. Григоренко, В.О. Інжестойкова та ін. – Запоріжжя: Просвіта, 1993. – 79 с.